

Cercles

Revista
d'Història
Cultural

15
—
2012

SUMARI

EDITORIAL

Quinze números de <i>Cercles. Revista d'Història Cultural</i>	7
GEHCI	

TEMES

Il liberalismo di fronte al fascismo: il problema della società civile e della società di massa	9
Elio d' Auria	

Quatre teòrics sobre l'Arc Mediterrani: N. M. Rubió i Tudurí, J. M. Batista i Roca, R. Brunet i R. Lafont	71
Xavier Oliveras González	

Conmemorar al ilustre: Homenajes y genealogías intelectuales	93
Alexandra Pita	

The politics of abstract art: Forma 1 and the Italian Communist Party, 1947-1951	111
Juan José Gómez Gutiérrez	

MONOGRAFIES I RECERQUES

La defenestració de Xènius: una qüestió política i ideològica	137
Maximiliano Fuentes Codera	

Aproximació a la biografia política de Josep Maria Trias i Peitx.....	165
Queralt Solé; Gemma Caballer	

IN MEMORIAM

Història i identitat. En record de Josep Termes.....	183
Teresa Abelló	

RESSENYES

Una herència historiogràfica: a propòsit del darrer llibre de Josep Termes.....	191
Susanna Tavera	

La potencialitat biogràfica i les coordenades culturals d'una època.....	195
Maximiliano Fuentes Codera	

La comunicació en el si de la societat de masses.....	199
Miguel Garau Rolandi	

La crisi de la comunitat rural i la modernització política del camp des de la perspectiva pagesa.....	205
Antoni Vives Riera	

Una aportació a la història de les universitats.....	211
Agustí G. Larios	

AUTORS.....	217
--------------------	------------

NORMES DE PRESENTACIÓ.....	221
-----------------------------------	------------

TEMES

Cercles. Revista d'Història Cultural 15/2012: 71-92

ISSN: 1139-0158

QUATRE TEÒRICS SOBRE L'ARC MEDITERRANI:
N. M. RUBIÓ I TUDURÍ, J. M. BATISTA I ROCA,
R. BRUNET I R. LAFONT

Xavier Oliveras González
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM. D'ençà de la dècada de 1990 l'Arc Mediterrani té una presència destacada en els discursos espacials elaborats en regions com Catalunya, el País Valencià, el Llenguadoc-Rosselló i Provença-Alps-Costa Blava. L'article analitza les aportacions de quatre teòrics al desenvolupament d'aquest concepte espacial: Nicolau M. Rubió i Tudurí (1891-1981), Josep Maria Batista i Roca (1895-1978), Roger Brunet (1931) i Robèrt Lafont (1923-2009).

PARAULES CLAU. Arc Mediterrani, geografia d'Europa, cooperació interregional, pensament geogràfic.

ABSTRACT. Since the 1990s the «Mediterranean Arch» has a strong presence in the spatial discourses made in regions such as Catalonia, Valencian Community, Languedoc-Roussillon and Provence-Alpes-Côte d'Azur. The paper examines the contributions to the development of this spatial concept made by four theoreticians: Nicolau M. Rubió Tudurí (1891-1981), Josep Maria Batista Roca (1895-1978), Roger Brunet (1931) and Robèrt Lafont (1923-2009).

KEY WORDS. Mediterranean Arch, Geography of Europe, interregional cooperation, geographical thought.

1. Introducció

D'ençà dels anys 1990 el concepte d'Arc Mediterrani ha estat present en els discursos espacials de Catalunya, el País Valencià, el Llenguadoc-Rosselló i Provença-Alps-Costa Blava. En una concepció àmplia, l'Arc Mediterrani comprèn les regions mediterrànies d'Itàlia, França i Espanya, des de Sicília fins a Andalusia, i s'associa amb el potencial econòmic (especialment quant a les activitats de R+D+I, els serveis especialitzats i el turisme) i la logística, per la connexió entre Europa, el Magrib i l'Àsia, juntament amb una imatge d'alta qualitat de vida. No és casual que en aquelles quatre regions, justament les més potents econòmicament parlant, s'hagin definit i aplicat polítiques que s'hi emplacen. Concretament, l'aposta a Catalunya del president de la Generalitat Jordi Pujol i de l'alcalde de Barcelona Pasqual Maragall es plasmà en la creació de l'Euroregió Mediterrània el 1989, formada pels governs de Catalunya, el Llenguadoc-Rosselló i Migdia-Pirineus, i de la Xarxa de Ciutats C-6 el 1990 per les ciutats de Barcelona, València, Palma, Saragossa, Montpeller i Tolosa (i fins i tot Marsella, Torí, Gènova i Nàpols s'hi interessaren). A Provença, el president del Consell Regional i alcalde de Marsella Jean-Claude Gaudin actuà de manera similar, amb la creació de l'Association de l'Arc Méditerranéen el 1989 conjuntament amb els governs de la Toscana, la Ligúria, el Llenguadoc-Rosselló i Catalunya i les ciutats de Gènova, Avinyó i Nimes.

Amb anterioritat a aquesta adopció política, l'Arc Mediterrani ja havia estat identificat i concebut com un espai europeu i mediterrani de gran potencial econòmic, de projecció política i de cooperació interregional. Al procés de construcció s'hi contribuï des de diferents disciplines, com la geografia, l'urbanisme, l'economia, la història, l'arqueologia, la lingüística i, fins i tot, la medicina. Encara que aquest procés s'inicià a finals del segle XIX no fou fins a la dècada de 1940, amb la fi de la Guerra Civil espanyola i de la Segona Guerra Mundial, que es començà a definir d'una forma clara,¹ paral·lelament a la construcció de l'Europa unida. El present article se centra en les aportacions dels teòrics que li han donat més contingut: Nicolau M. Rubió i Tudurí (1891-1981), el

¹ Xavier OLIVERAS, «L'Arc Mediterrani: origen i evolució d'un concepte espacial (1860-1990)», *Revista de Catalunya*, n. 265-266, 2010, pp. 39-58.

primer a delimitar-lo geogràficament, concebant-lo des d'una perspectiva historicocultural; Josep Maria Batista i Roca (1895-1978), que després de continuar aquella perspectiva el concebé en una d'econòmica, d'acord amb el gir estructuralista i teoreticoquantitatiu que es produí als anys 1960 en el si de les ciències socials; Roger Brunet (1931), plenament particip d'aquell canvi, hi afegí la planificació territorial i la projecció econòmica; i Robèrt Lafont (1923-2009), que recollí les propostes anteriors per fer-ne una síntesi integradora. Llurs aportacions tenen en comú el fet de gestar-se a França; els dos primers, des dels nuclis catalans a l'exili, i els dos darrers, occitans. Aquesta proximitat geogràfica, però també cultural i intel·lectual, explica que entre ells es coneguessin i, més important, intercanviessin idees i s'influïssin: Rubió i Tudurí i Batista i Roca ja s'havien conegut abans del desenllaç de la Guerra Civil; el segon i Lafont es conegueren a Montpeller i mantingueren una relació d'amistat al llarg de la seva vida; Lafont i Brunet, si bé no establiren una relació estreta com en els altres casos, es llegien mútuament i així ho reflectien en els seus escrits. Com es veurà en les línies que segueixen, les seves contribucions permeten traçar —a vegades de forma successiva i d'altres de paral·lela, però sempre de manera interrelacionada— la gènesi de l'Arc Mediterrani i dels caràcters que s'hi associen, fins al punt que aquest espai no és autoria en exclusiva de cap d'ells. Tal com s'entén actualment, aquest concepte incorpora, poc o molt, aportacions de cada un. Hom podria fer referència a altres intel·lectuals i polítics que, directament o indirecta, també hi han contribuït, tals com Lluís Pericot, Nino Lamboglia, Ramon Trias Fargas, Jordi Pujol, Pasqual Maragall, Jean-Claude Gaudin, Jean-Claude Juan, entre d'altres, fins al més recent Josep Vicent Boira. Tanmateix, cap d'aquests hi ha aprofundit tant com els quatre teòrics analitzats o bé s'hi han basat directament per bastir el seu argumentari.

2. Nicolau M. Rubió i Tudurí (Maó, 1891 - Barcelona, 1981)

Nicolau M. Rubió i Tudurí, un dels principals representants del noucentisme, és conegut sobretot per la seva tasca d'arquitecte, urbanista i dissenyador de jardins, així com per la creació literària (narrativa i literatura de viatges).² Menys conegudes són les seves aportacions de caire polític,

² Sobre Rubió i Tudurí, vegeu Maria ARNÚS (coord.), *Nicolau M. Rubió i Tudurí (1891-1981)*.

àmbit en el qual s'inscriu la conceptualització de l'Arc Mediterrani. En relació amb aquest espai el pensament de Rubió i Tudurí se sustenta en la combinació de llatinisme, romanisme i mediterraneïtat, que per ell són ideals sinònims. Recull, en aquest sentit, els ideals del noucentisme (d'Enric Prat de la Riba i Eugeni d'Ors), dels occitanistes catalans Josep Carbonell i Josep Vicenç Foix, de la revista *Cahiers du Sud* (publicada a Marsella) i sobretot de l'Académie Méditerranéenne (amb seu a Niça). Durant els anys 1930 escrigué en diverses ocasions sobre la política exterior de Catalunya i la Mediterrània, i explica que el president Lluís Companys li digué que «el Mediterrani llatí serà sempre la mare de tot gran catalanisme».³ Durant la Guerra Civil espanyola fou enviat a París el 1938 com a delegat de la Generalitat de Catalunya, lloc on s'exilià fins a l'any 1946. De l'exili estant escrigué i publicà el 1945 en francès *La patrie latine. De la Méditerranée à l'Amérique*,⁴ de cabdal rellevància per al tema que ens pertoca. Aquella fou la primera i única ocasió en què escrigué sobre l'Arc mediterrani, a la qual pot afegir-s'hi un text inèdit posterior,⁵ escrit ja retornat a Barcelona.

En *La patrie latine* sintetitza la seva visió de la utopia mediterrània llatina, on la idea de fons és la resistència a l'hegemonia geopolítica i cultural mundial posterior a la Segona Guerra Mundial. Amb aquest conflicte el món podia quedar repartit —tal com va succeir— en grans àrees d'influència: la dels Estats Units i la de la Unió Soviètica. Des d'un punt de vista cultural els pobles neollatins podien quedar arraconats pels pobles germànics i eslaus. Enfront d'aquella hegemonia proposava la creació d'una *commonwealth* llatina, prenent com a referència la Commonwealth britànica. Aquesta *commonwealth* hauria d'agrupar els

El jardí obra d'art, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985, pp. 43-48. Josep Maria QUINTANA, *Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1891-1981). Literatura i pensament*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002. Francesc ROCA, *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana contemporània*, Barcelona, Pòrtic, 2000.

³ Citat per COMTE DE SERT, «Rubí i el mite de la llatinitat», dins M. ARNÚS, *ob. cit.*, p. 48.

⁴ Nicolau M. RUBÍO TUDURÍ, *La patrie latine. De la Méditerranée à l'Amérique*, Paris, La Nouvelle Édition, 1945. N' existeix una versió en català, traduïda per l'historiador menorquí Josep M. QUINTANA: *La pàtria llatina: de la Mediterrània a Amèrica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

⁵ Nicolau M. RUBÍO TUDURÍ, *Barcelona, capital latina. Hispania en la nueva latinidad*, text inèdit 1953.

pobles neollatins d'Europa, Amèrica i l'Àfrica, sense identificar-los amb uns estats, tals com l'espanyol o el francès, massa decantats per l'estatalisme i el centralisme que Rubió i Tudurí també rebutjava. Aquesta idea d'una *commonwealth* llatina enllaça directament amb les propostes federatives d'estats llatins que s'havien elaborat des del darrer terç del segle XIX. Tanmateix, a diferència de la majoria de propostes sorgides dels entorns francòfons i occitanistes, Rubió i Tudurí se situava en la línia dels intel·lectuals catalans que n'havien criticat sovint el centralisme.

En una escala més petita, Rubió i Tudurí bastia l'Arc Mediterrani, i el denominava amb diversos topònims intercanviables: arc litoral, arc llatí, arc occità o arc litoral llatí de la Mediterrània nord-occidental, entre d'altres combinacions. La conceptualització la realitzà en una triple dimensió. En primer lloc el descriu com una unitat geomorfològica: un «gran golf» que «parteix, a llevant, de l'illa de Sicília. Recorre tot seguit les costes de Calàbria, remunta per la Campània, el Laci i la Toscana, i, havent passat el seu punt culminant a Ligúria, descendeix per la Provença, el Llenguadoc i per Catalunya, per acabar-se a Cartagena, al punt sud-oest del litoral valencià. A l'interior del golf així dibuixat s'hi troben, a més de Sicília, les illes de Sardenya, Còrsega, Mallorca, Menorca, Eivissa i d'altres d'extensió menor».⁶

En segon lloc el descriu com un espai cultural de base històrica associat a la llatinitat i la romanitat. En aquest punt resulta interessant remarcar que la història la inicia amb els «pobles primitius» (ibers i lígurs principalment), car, i no per casualitat, algunes investigacions en prehistòria i arqueologia realitzades des dels anys 1920 identificaven un espai cultural a l'entorn de la Mediterrània nord-occidental. Alguns dels investigadors més representatius foren l'arqueòleg lígur Nino Lamboglia i els catalans Pere Bosch i Gimpera i els seus deixebles Lluís Pericot Garcia i Josep Maria Batista i Roca. En aquesta mateixa direcció Enric Prat de la Riba, en *La nacionalitat catalana* (1906), justificava l'expansió de Catalunya basant-se en *l'etnos ibèrica*, el substrat etnogràfic que s'estén des de Múrcia al Roine. Per Rubió i Tudurí la unitat cultural i històrica de l'Arc Mediterrani no es produeix per la mera existència d'aquell substrat, sinó pel desenvolupament d'unes comunicacions marítimes que

⁶ RUBIÓ TUDURÍ, *ob. cit.*, p. 23.

possibilitaren un contacte més fluid entre les diferents regions, entre les quals les expansions romana, que en donaria el caràcter llatí, i la catalanoaragonesa, que en delimitaria l'àmbit territorial (Aragó, Catalunya, Mallorca, València, Provença i Sicília).

En tercer lloc, la base historicocultural servia per justificar projecció política de l'Arc Mediterrani. Justament a l'entorn d'aquest espai s'estructurava en una escala major la construcció de la *commonwealth* llatina. Així, Rubió i Tudurí es preguntava «qui voldrà ésser l'Anglaterra de la Commonwealth llatina?». ⁷ Sense respondre-hi directament, aquesta tasca correspondria a l'Arc Mediterrani, si bé amb un important matís: restringit als territoris que havien format part, en diferents moments històrics, de la Corona d'Aragó, la capitalitat de la qual, postulà uns anys després, havia de correspondre a Barcelona.

La patrie latine i l'Arc Mediterrani van tenir poc ressò, a excepció d'entre els catalans exiliats a França, entre els quals cal comptar Batista i Roca. Tanmateix, anys més tard se'n dugué a terme una certa recuperació i reinterpretació. El 1985 se celebrà una exposició de la seva obra arquitectònica i paisatgística, en el marc de la qual, el comte de Sert (Francisco Sert Welsch), els escriptors Carlos Barral i Lluís Racionero i l'escultor Xavier Corberó recuperaren el mite de la llatinitat, el concepte d'Arc Mediterrani i el paper de Barcelona dins la Mediterrània, si bé, contràriament a Rubió i Tudurí, assenyalaren que l'Arc mediterrani només tenia sentit en arguments econòmics. ⁸ En últim lloc, després d'això encara poden sentir-se ecos de *La patrie latine* en la idea de Josep Vicent Boira d'una *commonwealth* catalanovalenciana com a nucli de l'Arc Mediterrani. ⁹

3. Josep Maria Batista i Roca (Barcelona, 1895 - Barcelona, 1978)

Una dècada després de la publicació de *La patrie latine*, des de les pàgines de la revista catalanooccitana *Vida Nova*, publicada a Montpeller

⁷ RUBIÓ TUDURÍ, *ob. cit.*, p. 185.

⁸ «Barral y Racionero revisan la idea de Rubió sobre la Barcelona-capital», *La Vanguardia*, 3-X-1985, p. 43.

⁹ Josep Vicent BOIRA, *La Commonwealth catalanovalenciana. La formació de l'eix mediterrani al segle XX*, Barcelona, L'Arquer, 2010.

entre 1954 i 1978, Josep M. Batista i Roca recuperarà el concepte d'Arc Mediterrani.¹⁰ Batista i Roca fou un personatge de gran transcendència en el desenvolupament del nacionalisme català, sobretot des de l'exili. S'establí a Montpeller, després de passar per Londres, i estigué en constant moviment entre aquelles dues ciutats, Tolosa i Perpinyà. Probablement Batista i Roca prengué aquell concepte espacial directament de Rubió i Tudurí, amb qui tenia coneixença, o bé de la restant intel·lectualitat occitanocatalana. Tanmateix, donada la seva formació acadèmica, no es pot descartar que el prengué alhora dels estudis en prehistòria i arqueologia, disciplines en què s'emprava el marc de l'Arc Mediterrani. Batista i Roca se situa en una transició entre la perspectiva historicocultural, que, com Rubió i Tudurí, assumí inicialment, i la perspectiva geoeconòmica, vers la qual evolucionà a partir dels anys 1960 i 1970.

Des d'un primer moment l'Arc Mediterrani apareix en l'ideari del consell de redacció de *Vida Nova*, en part en el marc d'una estratègia geopolítica i cultural tendent a la construcció de l'espai occitanocatalà. En l'editorial del primer número, de 1954, redactat per Miquel Guinart, un català exiliat a Montpeller, s'hi expressava una aposta clara per «l'arc occidental de la Mediterrània europea».¹¹ La Mediterrània i Europa esdevenien l'objectiu i el marc de referència, reivindicant la «unitat occidental europea». Cal tenir present que la construcció europea estava en procés: el 1949 es fundà el Consell d'Europa (CdE), el 1951 la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer (CECA) i el 1957 la Comunitat Econòmica Europea (CEE). Apareixia, en últim lloc, un quart concepte clau, el de «civilització», que, com en el cas de Rubió i Tudurí, no s'identificava amb els estats, sinó amb les cultures.

¹⁰ Sobre la trajectòria de Josep Maria Batista i Roca i la revista *Vida Nova*, vegeu Víctor CASTELLS (a cura de), *Homenatge a Josep M. Batista i Roca: textos polítics i pedagògics*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993; *Batista i Roca: una vida al servei de la reconstrucció nacional*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1995. Xavier FERRÉ, *Construcció nacional: trajectòries i referents*, Palma, Eduard Muntaner Editor, 2010. Joan J. PUJADES, «Breu esbós de la vida i obra de Josep Maria Batista i Roca amb motiu de la seva mort», *Quaderns*, n. 1, 1980, pp. 99-111.

¹¹ *Vida Nova*, n. 1, setembre 1954, p. 3.

En aquest context històric i conceptual Batista i Roca¹² definí l'Arc Mediterrani des d'una perspectiva cultural i catalanista. En aquest sentit deia que «si haguéssim de pensar quina és l'àrea cultural a què fonamentalment pertany l'esperit català, només podríem assenyalar el gran arc de la Mediterrània Occidental que vola de Roma a València».¹³ L'aposta per aquest àmbit territorial se sustentava en la idea del «Triangle català», segons la qual Catalunya posseïa dos costats d'obertura —la Mediterrània i l'Europa occidental—, en detriment d'una Catalunya restringida, pel tercer costat, a l'esfera espanyola/castellana. Batista i Roca se servia del marc conceptual ofert per l'obra de l'historiador Arnold J. Toynbee, que havia conegut a Anglaterra, sobre les trajectòries de les civilitzacions,¹⁴ per legitimar la separació de Catalunya respecte d'Espanya i, en canvi, la seva vinculació amb l'Europa occidental i la Mediterrània occidental, de la mateixa manera que per Rubió i Tudurí la configuració de l'Arc Mediterrani partiria també d'una concepció basada en els territoris històrics articulats per la Corona d'Aragó. En tot cas, durant aquesta primera etapa Batista i Roca —i per extensió la revista *Vida Nova*— es focalitzaren més aviat en la construcció d'un espai occitanocatalà que no pas en la de l'Arc Mediterrani. Els vincles culturals entre ambdós països, Occitània i Catalunya, varen tenir una posició fonamental en el seu argumentari, més que no pas amb les regions italianes. Així s'entenen expressions com «arc llatí catalanooccità de la Mediterrània occidental»,¹⁵ pronunciada poc abans de morir.

En una segona etapa iniciada a mitjan anys 1960, Batista i Roca¹⁶ passà a definir l'Arc Mediterrani des d'una òptica econòmica, deixant en un segon terme els aspectes culturals i històrics. Aquest gir es produí d'acord

¹² Josep M. BATISTA ROCA, «El Triangle català», *Vida Nova*, n. 4, 1955, pp. 4-8; «El Triangle català II», *Vida Nova*, n. 6, 1956, pp. 25-31; «Les idees de Toynbee i la decadència d'Espanya», *Vida Nova*, n. 13, 1957, pp. 5-20.

¹³ BATISTA ROCA, *ob. cit.*, 1955, p. 6.

¹⁴ Arnold J. TOYNBEE, *A Study of history*, London, Oxford University Press, 1934-1961 (12 vols.).

¹⁵ Josep M. BATISTA ROCA, «Catalunya i Occitània», *La Clau*, n. 1, novembre 1978; reproduït a CASTELLS, *op.cit.*, 1993, pp. 223-230.

¹⁶ Josep M. BATISTA ROCA, «L'economia catalana i el pla espanyol de desenvolupament», *Vida Nova*, n. 36, 1966, pp. 1-17; «Catalunya enfora (un estudi sobre l'expansió de la nostra indústria)», *Vida Nova*, n. 63, 1975, pp. 9-27.

amb les noves orientacions estructuralistes i teoreticoquantitatives en les ciències socials, que cercaven la modelització d'estructures i eixos territorials. Aquesta perspectiva es completava amb l'associació entre dotació d'infraestructures de transport i desenvolupament econòmic. La seva aplicació pràctica permeté identificar unes regions econòmiques no sempre coincidents amb les politicoadministratives ni amb les culturals. En el cas que ens pertoca, bona part dels estudis, sobretot els realitzats a Espanya, no identificaven un espai paral·lel al litoral mediterrani, sinó àrees perpendiculars.¹⁷ En canvi, com assenyala Batista i Roca, entre alguns «joves economistes aquesta concepció va deixant-se endarrere»,¹⁸ i posaven de manifest la funcionalitat de l'Arc Mediterrani, de manera que llurs aportacions li serviren de suport.

En aquest nou marc teòric es reforçava l'emplaçament de l'Arc Mediterrani —i, en darrera instància, de Catalunya— en relació amb Europa i la progressiva integració econòmica representada per la CEE. Ara bé, aquesta aposta per l'escala europea no es limitava a la dimensió econòmica, sinó que també incloïa l'Europa dels pobles i de les regions. En aquest context territorial l'Arc Mediterrani esdevé, primer, «una gran regió econòmica del Sud-Oest d'Europa»¹⁹ i, segon, un dels principals eixos europeus de desenvolupament i concentració econòmica. Aquest espai connectava regions amb una dinàmica semblant: Catalunya i el País Valencià —els Països Catalans—, Provença i Lió —el Gran Delta— i el nord d'Itàlia, la influència de les quals superava (realment o potencialment) les fronteres estatals. Batista i Roca feia èmfasi, en aquesta direcció, a l'expansió de la influència de Barcelona vers la Catalunya del Nord i el Llenguadoc (Tolosa i Montpeller),²⁰ fenomen que s'ajustava a la hipòtesi segons la qual el «Rosselló és [...] la porta oberta cap a Europa».²¹ L'Arc

¹⁷ Josep Vicent BOIRA, *Euram 2010. La via europea*, València, Eliseu Climent, 2002.

¹⁸ BATISTA ROCA, *op.cit.*, 1975, p. 9. Es fa referència a Joan Hortalà, Ramon Trias Fargas, Joaquim Maluquer Sostres, Josep M. Carreras Puigdemongas, Ernest Lluch, Eugeni Giral o Francesc Roca.

¹⁹ BATISTA ROCA, *op.cit.*, 1966, p. 17.

²⁰ Com mostra, per exemple: Ramon TRIAS FARGAS, «La Catalogne, région frontrière?», *Économies et Sociétés: cahiers de l'ISMÉA (série L)*, n. 20, 1971, pp. 700-718; *Introducció a l'economia de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1972.

²¹ Conferència de J. M. Batista i Roca a Perpinyà (setembre de 1964). Citat per Pau ALBERT, «Importància del Rosselló en la integració dels Països Catalans», *Vida Nova*, n. 33, 1965, pp.

Mediterrani així pensat era una aposta estratègica per les regions «desenvolupades», en contraposició a les «subdesenvolupades», com ho eren les del centre d'Espanya i França, amb les quals Catalunya podia mostrar també afinitats però no calia donar-hi prioritat. L'arc mediterrani —de les regions desenvolupades— constituïa una «solució geogràficament lògica» (figura 1).

Fig.1: El «Gran Arc Mediterrani» a Europa de J.M. Batista i Roca

Font: Batista Roca, 1975

En segon lloc, l'Arc Mediterrani constituïa un eix intermedi entre l'Europa del Nord i del Sud, per mitjà de l'eix Rin-Roine i, a través seu, amb els ports de la mar del Nord. Així mateix es posicionava com un punt de connexió entre Europa i la Mediterrània i, fins i tot, l'Àsia, mitjançant els ports de Barcelona, Marsella i Gènova. L'Arc Mediterrani, per tant, s'estructurava a partir de les comunicacions terrestres i marítimes, una concepció que ha tingut continuïtat fins a l'actualitat en els discursos

espacials d'alguns polítics (com Ramon Tremosa), acadèmics (Germà Bel o Josep Vicent Boira) i *lobbies* econòmics de l'Arc Mediterrani (com FERRMED i l'Institut Ignasi Villalonga d'Economia i Empresa).

Les paraules que pronuncià en l'acte d'homenatge que rebé el 1975 a Perpinyà constitueixen una síntesi del que s'ha apuntat:

L'Europa que veiem per al dia de demà [...] serà l'Europa de les Regions. És en ella que la Nació Catalana ha d'ocupar el seu lloc. Hi tenim dret, puix que els catalans som europeus. Si el Rosselló és el cap de pont català dins d'Europa, les Terres Catalanes són una extensió d'Europa dins de la Península i al llarg de les costes del Mediterrani. Ens hem d'obrir camí per a poder allargar les mans a totes les altres regions europees. De manera especial ens cal girar-nos vers l'arc mediterrani que vola de València a Florència, del qual les nostres Terres en són el pilar occidental. Aquest arc mediterrani és a l'ensem la base meridional de l'àrea de la Comunitat Europea.²²

4. Roger Brunet (Tolosa, 1931)

El geògraf tolosà Roger Brunet forma part d'aquella generació de científics socials que feren el gir estructuralista i teoreticoquantitatiu.²³ A començaments dels anys 1970 s'introduí de ple a l'estudi dels models explicatius de l'organització del territori francès i europeu, tema d'estudi que ha mantingut fins recentment. Part d'aquella recerca la duqué a terme entre 1984 i 1991 en el marc del grup de recerca RECLUS (Réseau d'Études des Changements dans les Localisations et les Unités Spatiales), vinculat a la Maison de la Géographie de Montpellier, i que ell mateix fundà i dirigí. Fou en aquesta època quan obtingué la consideració de «vrai spécialiste» de l'*aménagement du territoire*, davant de «tous les pseudo-spécialistes».²⁴ Els geògrafs dirigits per Brunet desenvoluparen una aproximació actualitzada del territori francès i de la seva ampliació en

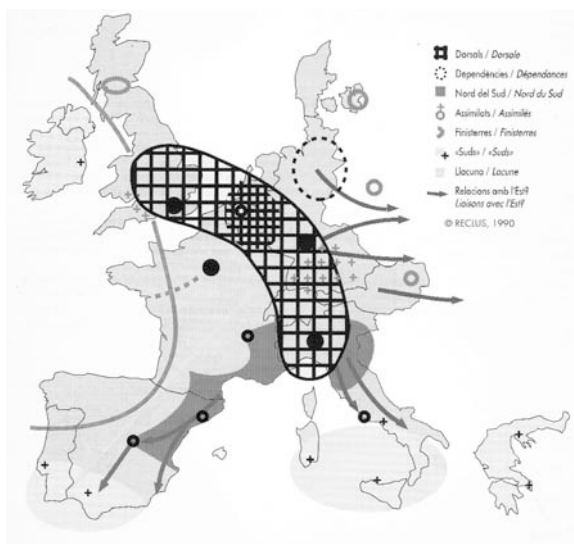
²² Josep M. BATISTA ROCA, «Parlament en el sopar d'homenatge. Perpinyà, 1975»; reproduït en CASTELLS, *op.cit.*, 1993, pp. 223-230.

²³ Vegeu Roger BRUNET, «Roger Brunet», dins S. ALLEMAND (dir.), *Comment je suis devenu géographe*, Paris, Le Cavalier Bleu, 2007, pp.53-69; *Sustainable Geography*, London / Hoboken, ISTE / John Wiley & Sons, 2011.

²⁴ Armand FREMONT, «Heures locales, régions, bibliographie, aménager, déménager... ménager le territoire», *Le Monde*, 15-V-1994.

l'escala europea. Aquella aproximació posava l'accent sobre una sèrie d'aspectes que són a la base mateixa d'espais com l'Arc Mediterrani, tals com les relacions espacials establertes independentment dels límits administratius o polítics, la interacció entre ciutats i la formació de xarxes. Més que la descripció de l'espai geogràfic, el resultat és la descripció d'un espai especulatiu, prospectiu o anticipatiu de possibles evolucions o escenaris futurs.

Fig.2: Teixits urbans (Brunet, 1989)

Font: Brunet, 1991

La creació de RECLUS i, sobretot, els nombrosos encàrrecs que rebé (de diversos organismes i administracions públiques, principalment ministeris del govern francès i de la Unió Europea, així com de governs locals i regionals, empreses i entitats de cooperació transfronterera) es deuen en part a l'activa vinculació i participació de Brunet en les instàncies polítiques i estatals de recerca durant el període 1976-1984.²⁵ Com explica

²⁵ Marie-Claire ROBIC (coord.), *Couvrir le monde. Un grand XXe siècle de géographie française*, Paris, Association pour la Diffusion de la Pensée Française, 2006.

el mateix Brunet: «J'ai toujours été partisan d'une géographie utile à l'action des élus, des associations, des entrepreneurs»;²⁶ és a dir, d'una geografia aplicada. Entre els encàrrecs rebuts cal destacar l'informe «Les Villes européennes» (1989),²⁷ elaborat a petició de la Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action Régionale (DATAR). En aquell estudi s'identifiquen uns sistemes urbans o macroregionals basant-se en el creixement urbà i funcional de les ciutats de l'Europa occidental, i constitueix un dels treballs més influents en l'ordenació de l'espai europeu i la configuració de la polítiques regionals de França i de la Unió Europea.²⁸ Brunet hi culminava la hipòtesi que havia formulat als anys 1970 sobre l'articulació d'un sistema central europeu, la Dorsal o Megalòpoli europea (més coneguda per «Banana Blava»), i dos espais secundaris complementaris a aquell sistema central, a l'entorn de la Mediterràni i l'Atlàntic (*figura 2*).

Aquell treball induí i simbolitzà així mateix un punt d'inflexió en la construcció de l'Arc Mediterrani, sense el qual probablement aquest espai geogràfic i conceptual no fóra el mateix. De fet, d'ençà de la seva publicació s'han elaborat desenes d'anàlisis i representacions d'aquest espai i, com Baudelle fa notar, la imatge d'aquesta Europa macroregional ha tingut «un succès quasi de scandale».²⁹ Per molts geògrafs, urbanistes, *planners* i politòlegs no hi ha dubte que ha bastit l'imaginari col·lectiu de la «nova geografia» d'Europa. La rellevància d'aquell informe fou tal que l'any 1991 l'Ajuntament de Barcelona el reedità en quatre llengües (català, francès, castellà i anglès).³⁰ En aquella edició Brunet hi inclogué un apartat específic per a la península Ibèrica (Espanya i Portugal) i un altre per a l'Arc Mediterrani.³¹

²⁶ BRUNET, *op.cit.*, 2007, p. 62.

²⁷ Roger BRUNET (dir.), *Les Villes européennes*, Paris, La Documentation Française, 1989.

²⁸ Guy BAUELLE, «Figures d'Europe: une question d'image(s)», *Noréis*, n. 194, 2005, pp.27-48. Andreas FALUDI, «Territorial Cohesion: Old (French) Wine in New Bottles?», *Urban Studies*, vol. 41, n. 7, 2004, pp. 1349-1365.

²⁹ BAUELLE, *op.cit.*, p. 28.

³⁰ Roger BRUNET (dir.), *Les ciutats europees*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1991.

³¹ Les idees de Brunet ja eren conegudes a Catalunya des de l'any 1970, quan s'inicià la col·laboració entre els geògrafs de Barcelona, Tolosa, Montpeller, Bordeus i Marsella, on tingueren una bona recepció. Vegeu Horacio CAPEL, «El estudio de las estructuras regionales del Sur de Francia y Cataluña», dins SERVICIO DE ESTUDIOS DE BARCELONA (ed.), *Economía*